

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ

Ἐνα πλαστὸ (;) περὶ προικοδοσίας γράμμα (1707)
τοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μυτιλήνης, Ἐρεσοῦ καὶ Πλωμαρίου
3(2008)63-72

ἈΓΙΑ ΚΙΩΝ

(Ἀνάτυπο)

ΜΥΤΙΛΗΝΗ 2008

Παναγιώτης Μιχαηλάρης

Ένα πλαστό (;) περὶ προικοδοσίας γράμμα (1707) τοῦ Πατριάρχῃ Γαβριήλ*

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴ Λέσβο —καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς βέβαια, ἀλλὰ ἴσως τὸ νησὶ αὐτὸ νὰ ἀποτελεῖ προνομιακὸ χῶρο μελέτης τοῦ φαινομένου ποὺ θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ θίξουμε ἐδῶ— ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου ἕως καὶ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα ἔγιναν πολλὲς προσπάθειες ἐκ μέρους τῶν ἀνώτερων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, τῶν ἐπιτοπίων μητροπολιτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν δημογεροντικῶν ὀργάνων νὰ ἐκλογικεύσουν κάποιες συνήθειες τῶν χριστιανῶν, σχετικὰ μὲ τὴν προικοδοσία τῶν τέκνων τους, τὴν τέλεση τῶν ἀρραβῶνων, τῶν γάμων, τῶν βαφτίσεων, καθὼς καὶ μὲ τὸν τρόπο στολισμοῦ τῶν γυναικῶν. Αἰτία τῶν παρεμβάσεων αὐτῶν ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸν τρόπο προικοδότησης τῆς πρώτης θυγατέρας, γιὰ τὰ ὑπόλοιπα παιδιὰ δὲν ἀπέμενε κανένα ἀγαθὸ πρὸς διανομή, ἐνῶ πολλὲς οἰκογένειες στὰ χωρῖα τῆς λεσβιακῆς ὑπαίθρου δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ὑψηλὰ ἔξοδα ποὺ προκαλοῦσαν κάποιες συνήθειες, στενὰ συνυφασμένες μὲ τὶς ἀναφερθεῖσες μόλις πράξεις, ὅπως ἦταν λ.χ. τὰ τραπεζώματα καὶ τὰ γλέντια ποὺ παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀρραβῶνες στὰ τρία καὶ πάνω χρόνια ποὺ διαρκοῦσαν αὐτοί, καὶ βάρυναν κυρίως τὴν οἰκογένεια τῆς νύφης. Ἐξάλλου, τὸ ζήτημα τῆς πολυτελοῦς ἐνδυμασίας, καὶ εἰδικότερα ἢ χρῆση ἀκριβῶν κοσμημάτων, ἀποτελεῖ —ἴσως σὲ μικρότερη κλίμακα— ἄλλο ἓνα ἀνοιχτὸ πρόβλημα κυρίως τὸν 19ο αἰῶνα καὶ γιὰ τὴ λεσβιακὴ κοινωνία.

Μὲ τὴν ἐργασία αὐτὴ θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ἀναδείξουμε ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐπεισόδια τῆς προικώας διαδικασίας ποὺ ἀπασχόλησε τὶς ἀνώτερες καὶ βέβαια καὶ τὶς τοπικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης —μολονότι,

* Σὲ μία πρώτη μορφή ἡ μελέτη αὐτὴ παρουσιάστηκε ὡς ἀνακοίνωση στὴ I' Συνάντηση Ἱστορικῶν τοῦ Δικαίου (Κομοτηνὴ, 22–24 Ὀκτωβρίου 2009), ἡ ὁποία ὀργανώνεται συνεχῶς τὰ τελευταῖα χρόνια στὴ Νομικὴ σχολὴ τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης μὲ πρωτοβουλία τοῦ καθ. Κωνστ. Πιτσάκη.

ὅπως εἶναι εὐλόγο, οἱ δυὸ μητροπόλεις τοῦ νησιοῦ δὲν πορεύονταν αὐτόνομα— ἐπεισόδιο ποὺ ἀναδεικνύει τὸ συνεχές καὶ ἐπίμονο πρόβλημα ποὺ ὑφίσταται κατὰ τὴν περίοδο τῆς ὕστερης Τουρκοκρατίας, δηλαδή τὸ πρόβλημα τῆς προικοδοσίας, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχουν πυκνὲς παρεμβάσεις τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ βέβαια καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο, πιστεύω, ὅτι ἔφθασε πιά ἡ ὥρα γιὰ μία περαιτέρω καὶ εἰς βάθος ἐπιστημονικὴ διαπραγμάτευση.

Γιὰ τὸ ζήτημα τῶν παρεμβάσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σὲ θέματα προικοδοσίας ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 18ου καὶ ὡς τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐδῶ καὶ χρόνια διαθέτουμε τὴ συστηματικὴ ἐργασία τῆς Ἑλένης Κύρτση-Νάκου, ἡ ὁποία τὸ 1980 μᾶς ἐφοδίασε μὲ ἓνα καλὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὴν προσέγγιση παρομοίων ζητημάτων, ὅπως ἡ προικοδοσία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὕστερης Τουρκοκρατίας¹.

Φαίνεται, ὁμως, ὅτι ὁ λόγος περὶ προικός, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τόσα ἄλλα ἱστορικὰ ζητήματα, θὰ παραμένει γιὰ πολὺν ἀκόμα καιρὸ στὸ προσκόνιο· ἄλλωστε, τὰ προβλήματα ποὺ προξενεῖ καὶ στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα —καὶ προκαλεῖ ἀκόμα καὶ σήμερα— ἡ προικοδοσία τῶν τέκνων, ἦταν τέτοια ὥστε, ὅπως πολὺ ἐπιτυχημένα ἀναφέρεται στὸ πατριαρχικὸ γράμμα, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει παρακάτω, «ὁ γάμος πικρίας καὶ θλίψεως καὶ ἀκυβερνησίας παραίτιος ἤπερ εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας ὑπόθεσις»².

Πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια —ζοῦσε ἀκόμα ὁ μητροπολίτης Ἰάκωβος Κλεόμβροτος— ὅταν εἶχα καταγράψει ὑπὸ τὴ μορφή ἐκτεταμένων περιλήψεων τὸ περιεχόμενο τῶν δυὸ παλαιότερων κωδίκων τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης, εἶχα ἐντοπίσει ὀρισμένα πατριαρχικὰ γράμματα, ἄγνωστα τότε τὰ περισσότερα στὴν ἔρευνα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονταν στὸ ζήτημα αὐτό, ποὺ μὲ μεγάλη ἔνταση ἀπασχόλησε τὶς τοπικὲς καὶ ὑπερτοπικὲς ἀρχές, τὶς δημογεροντικὲς καὶ τὶς ἀνώτερες ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές. Τὸ θέμα τότε δὲν μὲ εἶχε ἀπασχολήσει τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἄποψη περιεχομένου ὅσο ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ἐντοπισμοῦ νέων πατριαρχικῶν κειμένων³.

1. ΕΛΕΝΗ ΚΥΡΤΣΗ-ΝΑΚΟΥ, «Αἱ περὶ προικοδοσιῶν “νομοθετικαὶ” ρυθμίσεις βάσει τῶν Κανονικῶν Διατάξεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», *Θεσσαλονίκη* 1980, (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης 1 (1980) 55-78). Βέβαια καὶ μετὰ τὴν ἡμερομηνία αὐτὴ, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴ Λέσβο, συνεχίζουν νὰ ἔρχονται στὸ φῶς νέα στοιχεῖα: Ἰάκωβος Γ. Κλεόμβροτος, μητρ. Μυτιλήνης, “Ἐνα ἀνέκδοτον σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ποὺ ἐπικυρώνει τὴν νομοθεσίαν τοῦ μητροπ. Μυτιλήνης Ἀνθίμου Βερτουμῆ, διὰ τὰς προικοδοσίας τῶν θυγατέρων τῆς Μυτιλήνης, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1754, *Λεσβιακὰ Θ’* (1985) 5-12. ΜΑΡΙΑ ΑΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ρυθμιστικὲς ἀποφάσεις γιὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὴ μητροπολιτικὴ ἐπαρχία Μυτιλήνης κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα, *Λεσβιακὰ ΙΣΤ’* (1996) 5-16.

2. Βλ., πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ Γαβριὴλ Γ’ τῆς 5ης Ἀπριλίου 1705 στὸ Μαν. Γεδεῶν, *Κανονικαὶ Διατάξεις*, τ. 1, Κωνσταντινούπολη 1888, 70 (ἀπὸ τὸν κώδικα Φωτίου Κυπρίου) καὶ πρόσφατη ἔκδοση Αποστολὸς Φ. ΣΠΑΝΟΣ, *Κώδιξ Α’ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μυτιλήνης* (18ος αἰ.), Μυτιλήνη 2006, 230.

3. Γιὰ τὸ πρόγραμμα αὐτό, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, βλ., τὸ δημοσίευμα *Θεσμοὶ καὶ Ἰδεολογία στὴ νεοελληνικὴ κοινωνία, 15ος-19ος αἰ. Πρῶτος ἀπολογισμὸς ἐνὸς ἐρευνητικοῦ προγράμματος*, Ἀθήνα 2000.

Ἐνα πλαστόν (;) περὶ προικοδοσίας γράμμα (1707) τοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ

Τελευταία⁴, ὁ πρῶτος κώδικας τῆς παραπάνω μητροπόλης εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, οἱ πράξεις του εἶναι πλέον προσιτὲς στὴν ἔρευνα καὶ μάλιστα πολλές ἀπὸ αὐτὲς — γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅλες — ἐμπίπτουν στὴ δικαιοδοσία τῆς ἱστορίας τοῦ Δικαίου τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Ἔτσι, σήμερα, κάτω ἀπὸ νέες προϋποθέσεις θέλησα νὰ ξανασκύψω στὴ μελέτη τῶν κειμένων αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ὄχι τόσο τοῦ ἱστορικοῦ του Δικαίου ὅσο ἀπλῶς τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μάλιστα ἐν προκειμένῳ τοῦ μελετητῆ τοῦ δικαίου ποὺ ἐφαρμόστηκε στὴν περιοχὴ τῆς μικρῆς πατρίδας.

Ὁ κώδικας Α' λοιπὸν τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι τὸ ζήτημα τῆς προίκας — ἀλλὰ καὶ ἄλλα συναφῆ μὲ τὸν γάμο προβλήματα — ἀπασχολεῖ, ὅπως εἶπαμε, τὴ λεσβιακὴ κοινωνία ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ., δεδομένου ὅτι τὸ 1705 — καὶ εἶναι μάλιστα αὐτὴ ἡ πρώτη πράξις ποὺ καταγράφεται στὸν κώδικα — ἡ δημογεροντία Μυτιλήνης θὰ προσφύγει στὶς ὑπηρεσίες τοῦ μητροπολίτη Μυτιλήνης Μακαρίου⁵ καὶ αὐτός, μὲ τὴ σειρά του, ἀνατρέχοντας σὲ παλιὰ διάταξη τοῦ Ἀρμενόπουλου ('περὶ τοῦ φαλκιδίου'), ἐπιχειρεῖ νὰ ἄρει τὴν ἐφαρμοζόμενη ἄδικη συνήθεια τῆς παροχῆς ὀλόκληρης τῆς περιουσίας ὡς προίκας στὴν πρώτη θυγατέρα⁶.

Στὴν ἐξέλιξη τοῦ ζητήματος θὰ ἀκολουθήσει τὸ 1707 ἓνα γράμμα τοῦ πατριάρχου Γαβριήλ Γ' ποὺ ρυθμίζει τὸν τρόπο τῶν ἀρραβώνων⁷, ἓνα γράμμα τοῦ Παΐσιου Β', τὸ 1731, ποὺ ἐπικυρώνει παλαιότερη ἀπόφαση γιὰ τὸ ἀνώτατο ὄριο στὸ ποσὸν τῆς προίκας, ποὺ εἶχαν θεσπίσει δημογεροντία Μυτιλήνης καὶ ὁ Γαβριήλ Γ', ἐπειδὴ κάποιοι ἄρχισαν νὰ μὴν τηροῦν τὰ συμφωνηθέντα⁸, ἓνα ἄλλο τοῦ Κυρίλλου Ε' τὸ 1754, μὲ τὸ

4. ΣΠΑΝΟΣ, Κώδιξ, ὁ.π. Τὸν ἐκδότη τοῦ κώδικα, συνάδελφο Ἀπ. Σπανό, εὐχαριστῶ καὶ πάλι ἐπειδὴ μὲ ἀμεσότητα μοῦ ἔστειλε τὰ φωτοαντίγραφα τῶν σελίδων τοῦ κώδικα ποὺ μοῦ ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐκπόνηση αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

5. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 47-49, ὅπου τὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα:

«ἡμεῖς ἀπαξάπαντες... συνήχθημεν... ὁμοθυμαδόν... ἐμπροσθεν τοῦ ἀρχιερέως ἡμῶν, καὶ τὴν τοιαύτην ἀταξίαν καὶ παρανόμως ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τῆ αὐτοῦ πανιερότητι δηλώσαντες, ἠτησάμεθα πάντες, εἰ δυνατόν διορθωθῆναι τὴν παράνομον καὶ κακὴν συνήθειαν ταύτην».

6. Ἡ ἄδικη περὶ προικοδοσίας αὐτὴ συνήθεια περιγράφεται ὡς ἐξῆς: «Ἐπειδήπερ ἐπεκράτησε μία συνήθεια κακὴ καὶ ὀλέθριος ἐναυθὰ εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν πρὸ χρόνων πολλῶν, ἥπερ ἐστὶν αὕτη: Βουλόμενοι οἱ γονεῖς ὑπανδρεῦσαι τὰς θυγατέρας αὐτῶν καὶ συναλλάγματα προικοδοσίας γράφοντες, πάντα τὰ ὑπαρχοντα αὐτῶν, κινητὰ φημί καὶ ἀκίνητα, τῇ πρώτῃ θυγατρὶ αὐτῶν ἐχορήγουν, τὰ ἄλλα τέκνα πάντα ἄκληρα καὶ ἄμοιρα τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς περιουσίας, οὐκ ὀρθῆ διακρίσει καταλιμπάνοντες, εἴτε ἀρσενικά, εἴτε θηλυκά· καὶ τί λέγομεν περὶ τῶν τέκνων, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ γονεῖς, καθὼς εἴπωμεν, πάντα τῇ πρώτῃ θυγατρὶ χορηγοῦντες, αὐτοὶ πάντῃ ἄποροι καὶ ἐνδεεῖς, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἀπελιμπάνοντο», (βλ. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 47-48).

7. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 226-229. Τὸ γράμμα φέρει ἰνδικτιῶνα Ε' καὶ χρονολογία ἀψζ [=1737]. Ὅμως ἡ ἰνδικτιῶνα πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ ΙΕ' (πιθανὸν τὸ λάθος νὰ ἔγινε κατὰ τὴν ἀντιγραφή τοῦ κειμένου στὸν κώδικα) καὶ κατὰ συνέπεια ἡ ἡμερομηνία τοῦ γράμματος περιορίζεται μεταξὺ τῆς 1ης Ἰανουαρίου καὶ τῆς 31ης Αὐγούστου 1707, ἐπειδὴ, ἀμέσως μετὰ τὴν τελευταία ἡμερομηνία ἀρχίζει ἡ Α' ἰνδικτιῶνα.

8. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 105-108.

9. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 180–188, (τὴν παλαιότερη ἔκδοση τοῦ Ἰα. Κλεόμβροτου βλ., ἐδῶ σημ. 1).

10. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 194–195

11. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 196.

12. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 195–196.

13. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 197.

14. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι στὸν ἀνέκδοτο κώδικα Β' τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τὴν προικοδοσία. Συγκεκριμένα τὴν 1 Ἰαν. 1797 ἀποστέλλεται μητροπολιτικὴ ἐγκύκλιος σχετικὰ μὲ τὴν τέλεση γάμων, ἀρραβώνων, παροχὴ προίκας κ.λ.π. (φ. 12β), ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1800 (φ. 17β–18α), μεταξὺ 1809 καὶ 1813 τοποθετεῖται γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Δ' ποὺ ρυθμίζει περιπτώσεις προικοδοσίας (φ. 35α), στὴν ἴδια ἐποχὴ ἀνήκει ἀχρονολόγητη μητροπολιτικὴ ἐγκύκλιος μὲ συναφὲς θέμα (φ. 36β), ἐνῶ τρεῖς ἀκόμα μητροπολιτικὲς ἐγκύκλιοι τοῦ 1812 κοινοποιοῦν καὶ ρυθμίζουν προίκας ζητήματα στὰ χωριὰ Μόρια, Πάμφυλα, Ἀφάλωνας καὶ Πλωμάρι (φ. 51β, 52α καὶ 53β–54α ἀντίστοιχα) καὶ, τέλος, πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ Αὐγ. 1814 τοῦ Κυρίλλου ΣΤ' ποὺ ἐπικυρώνει διάφορες ἀποφάσεις περὶ προίκας (φ. 56α–β), ἐνῶ πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὀρισμένα γράμματα τοῦ κώδικα Α' ἀναγράφονται καὶ στὸν κώδικα Β'.

15. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 229–233.

16. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ.π., 232: «... εἶναι διατιμητὰς τῆς προικὸς τοὺς οὕτω ἐκλεγέντας τέσσαρας ἀνδρας καὶ λέγεσθαι τὴν προίκα διατετιμημένην κατὰ νόμους καὶ γράφεσθαι ταύτην εἰς τὸν κώδικα τῆς ... μητροπόλεως».

17. ΓΕΔΕΩΝ, ὁ.π.

ὁποῖο θεσμοδοτοῦνται τώρα νέοι κανόνες γιὰ τὴν προικοδοσία μὲ βάση τὴν τριμερῆ διανομὴ τῆς πατρικῆς περιουσίας⁹, μίᾱ ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας Μυτιλήνης τοῦ 1766 γιὰ κάποια ἐπιμέρους προβλήματα προικοδοσίας ἀκινήτων¹⁰, ἄλλη μίᾱ ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας Μυτιλήνης τοῦ 1775 γιὰ τὴν προικοδοσία ἀπὸ θεῖους καὶ θεῖες τῶν μελλονύμφων¹¹, ἄλλη μίᾱ ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας Μυτιλήνης ποὺ ρυθμίζει τὴν προικοδοσία σπιτιῶν καὶ ἐργαστηρίων¹² καὶ τέλος ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας Μυτιλήνης τοῦ 1796 γιὰ τὴ δυνατότητα προικοδοσίας ἐκ μέρους ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν¹³. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὅλες σχεδὸν οἱ πατριαρχικὲς ἀλλὰ καὶ οἱ δημογεροντικὲς ἀποφάσεις προσκομίζουν νέα στοιχεῖα ἀφοῦ ἦταν ἄγνωστες στὴν ἔρευνα¹⁴.

Πέραν ὅμως ὅλων αὐτῶν, στὸν κώδικα Α' τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης καταγράφεται καὶ μίᾱ ἄλλη ἀπόφαση τοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Γ' τῆς 5ης Ἀπριλίου 1705 σχετικὰ μὲ τὴν προικοδοσία¹⁵. Συγκεκριμένα ἡ πράξη ἀναφέρεται —μεταξὺ τῶν ἄλλων— στὴ “φαύλη” συνήθεια νὰ λαμβάνει ἡ πρώτη θυγατέρα ὅλη σχεδὸν τὴν πατρικὴ περιουσία, ὥστε οἱ γονεῖς «μηδὲν ὅλως περὶ τῶν ἐπιλοίπων αὐτῶν παίδων φροντίζοντες καταλιπεῖν κάκεινοις τὸ ἀνήκον μέρος» ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι «ἐν ἀπορίᾳ παντηεὶ καὶ ἐνδείᾳ καταλιμπάνουσιν». Ἐπικυρώνει, λοιπόν, ὁ πατριάρχης γιὰ νὰ διορθώσει τὰ πράγματα, τὴν σχετικὴ ἀπόφαση (μεταξὺ Ἰαν. καὶ 5 Ἀπρ. 1705) τῆς δημογεροντίας ποὺ τοῦ παρουσιάστηκε, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία: α) ὅσοι ἔχουν περιουσία πάνω ἀπὸ 5000 γρόσια ὀφείλουν νὰ προικοδοτοῦν τὴν πρώτη θυγατέρα τους μὲ 2000 γρόσια (στὰ ὁποῖα θὰ συμπεριλαμβάνονται ὡς ἀξίες καὶ τὰ παρεχόμενα κτήματα, κοσμήματα, καθὼς καὶ ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ σπιτιοῦ, β) στὰ ἄλλα παιδιὰ νὰ δίδεται τὸ 40% τῆς ἐναπομένουσας περιουσίας, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο συνεκτίμησης ὅσον ἀφορᾶ καὶ τὰ λοιπὰ προικιζόμενα ὑπάρχοντα. Βέβαια, ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προφανῶς ἀνέκυψε τὸ πρόβλημα τῆς δίκαιης διατίμησης τῆς ἐκάστοτε προίκας, ἡ ἀπόφαση διαλαμβάνει καὶ τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς τῶν κατάλληλων προσώπων ποὺ θὰ διεκπεραιώσουν μὲ σωστὸ τρόπο τὴν διαδικασία αὐτή¹⁶. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα πατριαρχικὰ γράμματα ποὺ μόλις ἀνέφερα, τὸ τελευταῖο δὲν ἦταν ἄγνωστο, καθὼς εἶχε ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Γεδεῶν, χωρὶς τὴν προσφώνησή του, στὸν Α' τόμο τῶν *Κανονικῶν Διατάξεων* του, (1888), ὅπου ὁ ἀκάματος λόγιος ἀναφέρει ὅτι τὸ ἀνέσυρε ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Φωτίου Κυπρίου, ἄλλοτε λογοθέτου Γενικοῦ τῆς Μεγάλῆς Ἐκκλησίας¹⁷.

Ένα πλαστό (;) περί προικοδοσίας γράμμα (1707) του Πατριάρχη Γαβριήλ

Ὡς ἐδῶ βέβαια τὰ πράγματα δὲν παρουσιάζουν κανένα ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, πέραν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ δημογεροντία Μυτιλήνης (στὴν ὁποία βέβαια ἐκπροσωπεῖται καὶ ἡ Ἐκκλησία) παίρνει τὴν ἀπόφαση νὰ ἐκλογικεύσει τὸ ζήτημα τῆς προικοδοσίας καὶ στὴν ἐνέργειά της αὐτὴ ζητᾶ καὶ τὴ συνδρομὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο, ὅπως συμβαίνει τὶς περισσότερες φορὲς σὲ ἀνάλογες ὑποθέσεις, συναινεῖ καὶ τὴ συναινέσή του αὐτὴ κατασφαλίζει μὲ ἐπίσημο ἔγγραφο του, τὸ πατριαρχικὸ τῆς 5ης Ἀπριλίου 1705.

Ὡστόσο, στὰ ἀμέσως ἐπόμενα φύλλα τοῦ κώδικα καταγράφεται νέα πατριαρχικὴ πράξη μὲ τὴν ἐπιγραφὴ Γαβριήλ ἐλέω Θεοῦ κ.τ.λ., γιὰ τὸ ἴδιο θέμα καὶ μὲ ἡμερομηνία «αψζ», δηλαδὴ 1737. Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὁ ἐκδότης τοῦ κώδικα Α' τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης, βρέθηκε μπροστὰ στὴν εὐλόγη ἀπορία σὲ ποιὸν πατριάρχη ἔπρεπε νὰ ἀποδώσει τὸ γράμμα αὐτό, ἀφοῦ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατριάρχη (Γαβριήλ) καὶ ἡ χρονολογία (αψζ) τοῦ ἐγγράφου δὲν συμπίπτουν.

Μὲ ἄλλα λόγια ἔχουμε ἓνα ἐπίσημο πατριαρχικὸ ἔγγραφο —σὲ ἀντίγραφο φυσικά, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τοῦ κώδικα— τοῦ ὁποίου τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ κάθε φορὰ προσδιορίζουν τὰ ἔγγραφα αὐτά, παρουσιάζουν δυσαρμονία. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχη Γαβριήλ: τὸν 18ο αἰῶνα δυὸ πατριάρχες γνωρίζουμε μὲ τὸ ὄνομα αὐτό, τὸν Γαβριήλ Γ', μὲ μία μόνο πατριαρχία (μέσα Αὐγούστου 1702 – 17 Ὀκτωβρίου 1707) καὶ τὸν Γαβριήλ Δ', μὲ μία πατριαρχία ἐπίσης καὶ αὐτὸς (8 Ὀκτωβρίου 1780 – 29 Ἰουνίου 1785)¹⁸.

Ἄν υποθέσουμε ὅτι τὸ ἔγγραφο ὑπογράφει ὁ Γαβριήλ Δ', δὲν ὑπάρχει καμιὰ πιθανότητα πιθανῆς λανθασμένης συμπλοκῆς τῆς χρονολογίας γιὰ νὰ ἔλθουμε στὰ χρόνια τῆς παρουσίας του στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο, καθὼς ἡ χρονολογία θὰ ἔπρεπε νὰ φέρει ἀπαραίτητα τὸ στοιχεῖο τῆς δεκάδας Π (γιὰ τὸ ὀγδόντα), πράγμα ποὺ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ οὔτε κἂν νὰ ὑποτεθεῖ, μὲ βάση τὸ κείμενο τοῦ κώδικα. Ἄν υποθέσουμε, πάλι, ὡς πατριάρχη τὸν Γαβριήλ Γ', δὲν ταυτίζεται μὲ κανένα τρόπο τὸ ὄνομά του καὶ ἡ χρονολογία: ἀντίθετα, ἡ ἀπόσταση ποὺ τὰ χωρίζει εἶναι τριάντα περίπου χρόνια. Ἄν πάλι ἐκλάβουμε ὡς ὀρθὴ τὴν χρονολογία αψζ (1737) καὶ ὄχι τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχη, σὲ αὐτὴν ἀντιστοιχεῖ ἡ πρώτη πατριαρχία τοῦ Νεοφύτου ΣΤ' (27 Σεπτ. 1734 – Αὐγ. 1740)¹⁹, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου, ὅμως, μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ ἀναγνωριστῆ στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ἐγγράφου, ἀφοῦ τὸ Γαβριήλ φαίνεται πεντακάθαρα.

18. Χρ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. ΙΑ', Ἀθήνα 1979, 12.

19. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ, ὁ. π.

Έτσι ο εκδότης του κώδικα Α', όπου η πράξη αυτή, επειδή έπρεπε με κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσει και να επιλύσει το πρόβλημα, υπέθεσε ότι το λάθος πρέπει υπάρχει στην ήμερομηνία και συγκεκριμένα θεωρεί ως περιττό (λάθος αντιγραφής) το λ της χρονίας αφζ, όποτε το αποβάλλει και έτσι έχουμε αφζ, δηλαδή 1707, και με τον τρόπο αυτό συμφωνούν το όνομα του πατριάρχη και η χρονολογία. Άς σημειώσουμε περαιτέρω ότι η πρόσφατη προσπάθεια που έκανα εν όψει της παρούσας δημοσίευσης, παρουσιάζει και τουτο το στοιχείο ότι δηλαδή μετά το λ υπάρχει ένα ω, ως δείκτης, που ξέρουμε ότι επισημαίνει πάντα την επιθετική έκφορα της ήμερομηνίας (χιλιοστῶ έπτακοσιοστῶ τριακοστῶ) και μετά ακολουθεί το γράμμα ζ, έχει δηλαδή τή μορφή αφλωζ, πράγμα αρκετά άσυνήθιστο, αφού είτε όλοι άριθμοί (τά γράμματα εν προκειμένω) φέρουν δίπλα τους το ω (δηλαδή η ήμερομηνία θα είχε τή μορφή αφλωλωζω) είτε αυτό τίθεται στο τέλος για να τα προσδιορίσει όλα (αφλωζω).

Ό συλλογισμός του συναδέλφου προκειμένου να έξομαλύνει το πρόβλημα δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως άπορριπτός, επειδή κάπως πρέπει τα πράγματα να άποκατασταθούν αφού είναι προφανές ότι υπάρχει λογική άνακολουθία. Όστόσο, πιστεύω ότι μπορούμε να δούμε και κάπως διαφορετικά τα πράγματα, εν σχέσει κυρίως με το περιεχόμενο των έγγραφων. Διαβάζοντας, δηλαδή, προσεκτικά τα δυο έγγραφα —το πατριαρχικό του Γαβριήλ της 5.4.1705 και το προβληματικό— διαπιστώνουμε ότι στην ούσία δεν πρόκειται για δυο διαφορετικά πατριαρχικά γράμματα αλλά για ένα. Και τουτο επειδή το δεύτερο γράμμα άποτελεί ούσιαστικά άναπαραγωγή του κειμένου του πρώτου, σε άπλοποιημένη όμως γλώσσα, —θα λέγαμε καλύτερα ότι άποτελεί μία μεταγλώττιση του πρώτου— και το πράγμα πιθανόν έχει το ενδιαφέρον του, επειδή δεν έχουμε τέτοια δείγματα μεταγλώττισης πατριαρχικών γραμμάτων. Παράλληλα, όμως, νομίζω ότι ένα τέτοιο κείμενο δεν μπορεί να άποδοθεί εύκολα στην πατριαρχική γραμματεία. Δεν είναι δηλαδή δυνατόν ό Γαβριήλ Γ' να υπέγραψε ένα γράμμα για την προικοδοσία στην περιοχή της Μυτιλήνης τον Άπρίλιο του 1705 και δυο χρόνια μετά —σύμφωνα με την άποκατάσταση— να έστειλε το ίδιο γράμμα με άπλοποιημένο τρόπο γλωσσικής έκφορας και με άλλαγμένο ένα ποσοτικό στοιχείο. Αυτό τα πράγματα δεν άποτελούσαν τον κανονικό τρόπο λειτουργίας της πατριαρχικής γραμματείας. Τα έπίσημα γράμματα συντάσσονταν με τον τρόπο και την γλωσσική διατύπωση που είναι γνωστή και συναντάται σε χιλιάδες πατριαρχικά γράμματα της Τουρκοκρατίας. Άλλωστε, γιατί το 1705 μπορούσε ένα τέτοιο έγγραφο να συνταχθεί με τον κανονικό τρόπο και μετά από δυο χρόνια, από την ίδια άρχή και από τον ίδιο πατριάρχη κρίθηκε άπαραίτητο ότι έπρεπε να άποσταλεί ένα άπλοποιημένο κείμενο; Ήταν δυνατόν οί παραλήπτες να μην μπορούσαν να κατανοήσουν το περιεχόμενο του πρώτου γράμματος και γι' αυτό χρειάστηκε να γίνει η μεταγλώττισή του μετά από δυο χρόνια;

Αυτό είναι το ένα πρόβλημα. Περαιτέρω όμως διαβάζοντας τα κείμενα λέξη προς λέξη, πέραν των φυσιολογικών γλωσσικών διαφορών (έλλείψεων και

Ένα πλαστό (ι) περί προικοδοσίας γράμμα (1707) τοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ

προσθηκῶν λέξεων), πού προκαλεῖ ἡ μεταγλώττιση, ἐντοπίζουμε ἓνα σημαντικό στοιχεῖο —τὸ ὁποῖο εἶχε ἐπισημάνει καὶ ὁ πρῶτος ἐκδότης του— καὶ τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἴσως μπορεῖ νὰ βοηθήσει λίγο τὰ πράγματα. Συγκεκριμένα στὴν ἀπόφαση τοῦ 1705 προβλέπεται ὅτι «οἱ εὐποροῦντες περιουσίας πέντε χιλιάδων γροσίων καὶ ἐπέκεινα ... ὀφείλουσιν παρέχειν τὴ πρώτη μὲν θυγατρὶ αὐτῶν λόγῳ προικὸς δυὸ χιλιάδες τῶν γροσίων ... τοῖς δὲ λοιποῖς παισὶ διδόναι ἀνὰ τεσσαράκοντα γρόσια καθ' ἑκάστην ἑκατοντάδα τῆς περιληφθείσης αὐτῶν περιουσίας...». Δηλαδή μετὰ τὴν προικοδοσία τῆς πρώτης θυγατέρας καὶ τὴν ἐκτίμηση τῆς ἐναπομένουσας περιουσίας τὰ ἄλλα παιδιὰ δικαιοῦνται νὰ λάβουν τὸ 40% τῆς ἐναπομείνουσας περιουσίας. Ὅμως στὸ ἀντίστοιχο μεταγλωττισμένο γράμμα στὸ ἴδιο σημεῖο ἀναφέρεται: «Ἐκεῖνοι ὁποῦ εὐποροῦν δηλαδή καὶ ἔχουν περιουσίαν πέντε χιλιάδων γροσίων καὶ περισσότερα ... νὰ δίδωσιν προῖκα εἰς τὴν πρώτην τους θυγατέρα δυὸ χιλιάδας γροσίων ἀπὸ τὰ κτήματα καὶ ὑπάρχοντα ... εἰς δὲ τὰ ἐπίλοιπά τους παιδιὰ νὰ δίδουν ἀπὸ ἐξήκοντα γρόσια εἰς κάθε ἑκατοντάδα τῆς περιληφθείσης αὐτῶν περιουσίας...». Κατὰ συνέπεια στὸ μεταγλωττισμένο γράμμα γίνεται μία σοβαρὴ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ ποσοῦ μὲ τὸ ὁποῖο προικίζονται τὰ πέραν τῆς πρώτης θυγατέρας παιδιὰ κατὰ 20% (ἀπὸ 40% σὲ 60%) ἐπὶ τῆς περιουσίας πού κάθε φορὰ ἀπομένει. Ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ κάνει ὁ πατριάρχης μέσω τῆς κανονικῆς ὁδοῦ, νὰ ἔστελνε δηλαδή ἓνα πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ συνήθους τύπου, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἐξηγοῦσε, ὅπως γινόταν πολὺ συχνά, τοὺς λόγους πού ἐπέβαλαν τὴ διόρθωση τοῦ πρώτου;

Μὲ βάση, λοιπόν, τὶς τελευταῖες παρατηρήσεις πιστεύω ὅτι προκειμένου νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ ἀναπροσαρμογὴ, τὴν ὁποία δὲν μπορῶ νὰ ἀποδώσω σὲ κάποιον συγκεκριμένο πρόσωπο ἢ πρόσωπα τῆς λεσβιακῆς δημογεροντίας —πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ πρόσωπα μὲ ἀρκετὴ περιουσία πού θέλουν νὰ εὐνοήσουν τὰ παιδιὰ τους—, συντάσσεται ἓνα πατριαρχικὸ γράμμα, ἓνα πλαστὸ δηλαδή πατριαρχικὸ γράμμα, τὸ ὁποῖο γιὰ νὰ μὴν μοιάζει ἀπολύτως μὲ τὸ πρῶτο, γράφεται μὲ διαφορετικὸ γλωσσικὸ τρόπο, ἀποδίδεται στὸν ἴδιον πατριάρχη, γιὰ νὰ νομιμοποιεῖται ἡ διόρθωση καὶ σκοπίμως ἢ ἐκ παραδρομῆς κατὰ τὴ μεταγλώττιση τοῦ κειμένου γίνεται λάθος στὴ χρονολογία.

Ὡστόσο, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόθεση πλαστογραφίας δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπολύτως. Εἶναι δηλαδή γνωστὸ ὅτι κατὰ πραγμάτωση μίας παράνομης πράξης αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὁ δράστης προσπαθεῖ νὰ μιμηθεῖ ὅσο γίνεται μὲ πιὸ ἄρτιο τρόπο τὸ πρωτότυπο πού θέλει νὰ πλαστογραφήσει, προκειμένου αὐτὸ νὰ ἐξαπατήσει μὲ τὴν ἀληθοφάνειά του ὅσους τὸ πιάσουν στὰ χέρια τους, μὲ ἄλλα λόγια νὰ θεωρηθεῖ γνήσιο. Αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι ἡ οὐσία τῆς πλαστογραφίας, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἢ τέλεια, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀπομίμηση τοῦ πρωτοτύπου. Ὅμως ἐδῶ ὁ ὑποτιθέμενος δράστης μεταγλωττίζει τὸ ἔγγραφο, δηλαδή δηλώνει ὅτι πρόκειται ὄντως γιὰ ἄλλη πράξη καὶ τὸ πράγμα μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν ἐξήγησή του δεδομένου ὅτι ἐπιχειρεῖται μετατροπὴ

τῶν οἰκομικῶν δεδομένων. Δηλαδή δὲν θὰ εἴχαμε “σωστή” πλαστογραφία ἂν ἡ ἀναπαραγωγή γινόταν μὲ τὴν ἴδια γλωσσικὴ ἔκφορὰ καὶ ἀλλαγὴ τῶν ποσῶν, ἐπειδὴ ἀμέσως τὸ πρᾶγμα θὰ ἦταν ὑποπτο. Ἐνῶ στὴν περίπτωσή μας ἔχουμε ἄλλο ἔγγραφο μὲ ἄλλα δεδομένα. Ἄν ὅμως τὸ μεταγλωττισμένο ἔγγραφο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴ γραμματεία —ὅπως ὅλα δείχνουν— ἀλλὰ συντάχθηκε ἐπιτόπου, δὲν ἀποτελεῖ προῖον παραχάραξης ἀφοῦ παρουσιάζεται ὡς πατριαρχικὸ ἔγγραφο;

Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα εἶναι προφανές ὅτι δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ ὑποστηρίξει μὲ βεβαιότητα τὸ τί πραγματικὰ συνέβη γι’ αὐτὸ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ ἐντὸς παρενθέσεως τοῦ τίτλου τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Ἡ προσωπικὴ μου ἀποψη εἶναι ὅτι ἡ μεταλώττιση καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων τοῦ πρώτου ἐγγράφου ἔγινε στὴ Μυτιλήνη, στὸ περιβάλλον τῆς μητρόπολης, σὲ συνεργασία μὲ τὴν τοπικὴ δημογεροντία, ἀφοῦ ἓνα τέτοιο ἔγγραφο δὲν μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ προῖον τῆς βούλησης ἐνὸς μεμονωμένου ἀτόμου καὶ νὰ πάρει ἐπίσημη θέση στὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐπισήμων καὶ κυρίως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν.

Πρὸς ἐνίσχυση τῆς ὑπόθεσης αὐτῆς θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε καὶ δυὸ ἀκόμα ἐνισχυτικὰ στοιχεῖα: α) Ὁ Μανουὴλ Γεδεών, ποὺ πρῶτος ἐκδίδει τὸ κανονικὸ, ἄς ποῦμε, γράμμα ἀπὸ κώδικα τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δὲν κάνει τὴν παραμικρὴ μνεῖα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ δευτέρου γράμματος μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο, πράγμα ἀρκετὰ περίεργο ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τοῦ δίτομου ἔργου του, οἱ κανονικὲς διατάξεις· β) ἂν διαβάσουμε προσεκτικὰ ἓνα ἄλλο πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ ἴδιου πατριάρχη Γαβριὴλ Γ' καὶ τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς (μεταξὺ 1ης Ἰαν. καὶ 31ης Αὐγ. 1707), μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται προσπάθεια νὰ ληφθοῦν μέτρα γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται μὲ τὴ διάλυση τῶν ἀρραβῶνων, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ πατριάρχης ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένο γράμμα του, τὸ γράμμα ποὺ ρύθμιζε τὰ τῆς προικοδοσίας, ὁ προσδιορισμὸς τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ γίνεται κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀρραβῶνων, ὡς ἐξῆς: «...καὶ νὰ γράφεται προικοσύμφωνον, τὸ ὁποῖον νὰ διαλαμβάνη τὴν ποσότητα τῆς προικὸς κατὰ τὸν νεωστὶ διορισμόν, ὁποῦ ἐγνωμοδοτήθη κοινῶς ἀπὸ τὴν πολιτείαν αὐτῶν, ὁ ὁποῖος διορισμὸς καὶ μὲ ἐδικόν μας πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα κατησφαλίσθη καὶ ἐπεβεβαιώθη»²⁰. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν γίνεται κανένας λόγος γιὰ δευτέρη ἀπόφαση, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἀφοῦ αὐτὴ ἀνέτρεπε τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα τῆς πρώτης καὶ ὡς τροποποιημένη ἐκ τῶν ὑστέρων ἔπρεπε νὰ ἰσχύει.

20. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ. π., 227, βλ. ἐδῶ καὶ σημ.

Ένα πλαστό (j) περί προικοδοσίας γράμμα (1707) του Πατριάρχη Γαβριήλ

Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, τότε πιστεύω ὅτι ἔχουμε ἓνα ἀκόμη τεκμήριο τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ προβλήματος τῆς προικοδοσίας, προβλήματος πού μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ πλαστογράφηση πατριαρχικοῦ γράμματος καὶ μάλιστα στὴν πλαστογράφηση στοιχείων τὰ ὁποῖα εἶχε ἐγκρίνει ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος μὲ ὑπόδειξη τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, χωρὶς νὰ ἀλλάξει τίποτε. Δυὸ χρόνια μετὰ, φαίνεται οἱ τοπικοὶ παράγοντες διαπιστώνουν ὅτι τὸ πράγμα, μὲ τὴν πρόβλεψη προικοδοσίας τῶν παιδιῶν πέραν τῆς πρώτης θυγατέρας μὲ 40% δὲν λειτουργεῖ καὶ ἐπιχειροῦν τὴν αὔξησή του σὲ 60% καὶ ἀφοῦ εἶχαν τὴν πατριαρχικὴ ἔγκριση γιὰ τὸ 40% ἔκριναν ὅτι θὰ μπορούσαν ἀπὸ μόνοι τους νὰ βελτιώσουν κατὰ τι τὸ προβλεπόμενο ποσὸν καὶ νὰ τὸ μετατρέψουν σὲ 60%.

Εὐλόγα λοιπὸν ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα: ποιά ἀπὸ τίς δυὸ ρυθμίσεις ἐφαρμόστηκε στὴν πράξη, ἐκείνη τοῦ 40% ἢ ἐκείνη τοῦ 60%, πράγμα πού ἐνδεχομένως θὰ ἔθιγε καὶ τὴν οὐσία τοῦ προβλήματος. Φυσικὰ τὴν καλύτερη διαβεβαίωση γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δώσει ἄλλη πηγὴ ἀπὸ τὰ φύλλα τοῦ ἴδιου κώδικα τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης, ὅπου καταγράφονται διάφορες περιπτώσεις προικοδοσίας μετὰ τίς ἀποφάσεις αὐτὲς καὶ ἀπὸ τίς ὁποῖες μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα.

Υπάρχουν μόνο τρεῖς περιπτώσεις²¹ ἐκτίμησης τῆς περιουσίας μὲ τὸν τρόπο πού περιγράφει τὸ πατριαρχικὸ γράμμα χωρὶς νὰ ἀναφέρεται τὸ κρίσιμο μέγεθος τοῦ 40% ἢ 60% ἀλλὰ ἀπλῶς προκειμένου νὰ διαπιστωθεῖ τὸ ὕψος τῆς πατρικῆς περιουσίας. Ὡστόσο, εἴτε μὲ τὸν ἓνα τρόπο εἴτε μὲ τὸν ἄλλο φαίνεται ὅτι δὲν λειτουργοῦσαν καλά, γι' αὐτὸ τὸν Μάιο τοῦ 1754²² σημειώνεται νέα πατριαρχικὴ παρέμβαση πού τὰ ἀνατρέπει ὅλα. Δηλαδή μὲ τὸ γράμμα τοῦ Κυρίλλου Ε' ἀλλάζει ὁ τρόπος προσδιορισμοῦ τῆς προίκας καὶ εἰσάγεται τὸ καθεστῶς τῆς τριμοιρίας. Σύμφωνα μὲ αὐτό, ἀφοῦ γίνεῖ ἐκτίμηση τῆς πατρικῆς περιουσίας, τὸ πρῶτο παιδὶ παίρνει ὡς προῖκα τὸ 1/3 τῆς περιουσίας, τὸ δεύτερο τὸ 1/3 τῆς ἐναπομείνουσας περιουσίας καὶ πᾶει λέγοντας. Ἄν κρίνουμε ἀπὸ τὴν πυκνότητα²³ τέτοιων περιπτώσεων πού καταγράφονται στοὺς κώδικες τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης, φαίνεται ὅτι ἡ θέσπιση τῆς τριμοιρίας, σύστημα ἀπολύτως πιὸ λογικὸ καὶ δίκαιο, ἔλυσε πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς προικώας διαδικασίας πού ταλάνιζε τὸ νησί. Βέβαια ἐκκρεμεῖ μία σοβαρὴ μελέτη τοῦ θέματος γιὰ νὰ μᾶς δώσει τὴ γενικὴ εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Ἄλλωστε στὸν κώδικα ὑπάρχουν

21. Ὁ. π., 50–51 (προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας τοῦ κυρίτζη Γεωργάκη τῆς 28.1.1709), 63–64 (προικοσύμφωνο τῆς Ἐλενούδας Ἀντωνακούδας τῆς 13.1.1728) καὶ 65–66 (προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας τοῦ Γεωργίου Καραπαναγιώτου, πιθανῶς τοῦ 1728).

22. Βλ. ἐδῶ σημ. 1.

23. Συγκεκριμένα καταγράφονται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1757–1762 δώδεκα περιπτώσεις τριμοιρίας (βλ. ΣΠΑΝΟΣ, ὁ. π., 216–221).

καὶ ἄλλες ἀποφάσεις ποὺ ἐπιλύουν κάποια προβλήματα ποὺ ἀνέκυψαν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς τριμοιρίας καὶ πάντως εἶναι ἀνοιχτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεως καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς λεσβιακῆς ὑπαίθρου, ἀφοῦ στοὺς κώδικες, ὅπως γνωρίζουμε, καταγράφονται ὑποθέσεις πλουσίων προσώπων τῆς πρωτεύουσας τοῦ νησιοῦ.

SUMMARY

At the beginning of the 18th century a matter arose in Lesbos, concerning dowry, especially the one bequeathed to the female children of a family. The habit of granting almost the whole property to the first daughter caused serious social problems that the local authorities tried to settle, requiring the assistance of the Ecumenical Patriarchate.

In 1705 a decision of the local authorities ratified through a patriarchal act prescribed that if the value of the father's property exceeded 5000 piastres, the elder daughter should take 40%, the rest of the children 40% of the remaining property, and so on. Two years later, a new act of the same patriarch (Gabriel III) was registered in the Codex A of Mytilene's metropolis, similar to the previous, in a more simple language; the essential difference is that the 40% prescribed by the previous act has now become 60%.

This paper argues that the second act is most probably falsified and that it was produced within the territory of Mytilene's metropolis.

